

Environmentálna politika Slovenskej republiky po nežnej revolúcii

Miklós, L.: *The Environmental Policy of the Slovak Republic after the Velvet Revolution*. *Životné prostredie*, 2011, 45, 6, p. 295 – 300.

The article evaluates the environmental policy in the Slovak Republic after the velvet revolution in three decisive periods. The years 1990 – 1992: the establishment of the Slovak Commission of Environment, creation of first environmental policy of the Slovak Republic, the period of UNCED '92; 1993 – 2003: the "fight" for European Union; 2004 until today: Slovakia in EU, successes and problems. As the conclusion, the article asks for the further development and strengthening of the ecologisation of the development of all spheres of the human activities.

Key words: environmental policy, ecologisation, time periods

Historické hodnotenie akéhokoľvek javu, najmä pri významných výročiach, je lákavou témou. Aby sme však mohli hodnotiť nejaké obdobie takéhoto javu, treba striktný časový rámec uvoľniť, pripustiť prekryvy ako aj menej presný popis niektorých období.

To, čo sa udialo posledných dvadsať rokov v oblasti ochrany životného prostredia na Slovensku má základy celkom iste v roku 1990. V tomto a v nasledujúcich dvoch rokoch aj v oblasti ochrany životného prostredia nastali výrazne revolučnejšie zmeny, než kedykoľvek potom. V tomto porevolučnom environmentálnom zápale malo životné prostredie naozaj otvorené dvere. Vytvoril sa úplne nový vrcholný environmentálny orgán – *Slovenská komisia pre životné prostredie* (SKŽP) – treba zdôrazniť, že nie ministerstvo – ktorý bol ideovo konštituovaný ako nadrezortný, prinajmenšom prierezový orgán, zasahujúci svojou činnosťou do všetkých ostatných ministerstiev, ako aj samostatná štátna správa životného prostredia. V prvom období „nadrezortnosť“ bola potvrdená aj personálne: minister-predseda SKŽP bol zároveň podpredsedom vlády (v tom období túto funkciu zastával V. Ondruš). Neskôr sa to zmenilo, predsedom bol už len „radový“ minister I. Tirpák a námestníkom bol L. Miklós, ba po voľbách v 1992 prvá Mečiarova vláda zmenila SKŽP na „radové“ Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré nielen *de facto*, ale aj *de jure* stratilo svoje nadrezortné postavenie.

Roky 1990 – 1992 a Summit Zeme '92

Prvé dva roky po nežnej revolúcii boli rozhodujúce aj preto, lebo ideová línia prvej environmentálnej politiky Slovenska sa formulovala presne v čase priprav *Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji* (UNCED – *United Nations Conference on Environment and Development*), ktorá vyvrcholila na slávnom *Summite Zeme '92* (*Earth Summit '92*, známejší pod názvom *Rio Summit '92*), v júni 1992. Mimochodom, práve v čase druhých slobodných volieb v Československu. V tom čase bol námestníkom ministra-podpredsedom SKŽP L. Miklós, ktorý mal v referáte aj environmentálnu politiku. Zúčastnil sa všetkých prípravných konferencií (Nairobi 1990, Ženeva 1991, New York 1992), ešte ako reprezentant Československa, preto mal možnosť zblízka sledovať celosvetové trendy a priamo ich pretavovať do národnej politiky.

Prvú oficiálnu environmentálnu politiku SR v roku 1990 sme označili ako *Ekologizácia spoločenského rozvoja*, pričom slovo *ekologizácia* v tom čase vyvolalo určitý rozruch doma, aj v zahraničí. V súčasnosti by sme túto politiku označili už ako *trvalo udržateľný rozvoj*, ale nezabúdajme, vtedy sme boli ešte pred Summitom Zeme '92. Anglický výraz *sustainable development* ešte ani nemal ustálený slovenský preklad, obsahovo však určite napĺňal jeho črty. Táto politika – so všetkými nedostatkami vyplývajúcimi z politickej neskúsenosti – totiž preniesla dôraz na zmenu postoja v jednotlivých sférach spoločnosti ku životnému prostrediu s dôrazom

na to, že ochrana životného prostredia nie je nejaké osobitné odvetvie hospodárstva, ktoré vyrobí dobré životné prostredie, preto sa nemá riešiť oddelene, ako nejaké osobitné nevyhnutné zlo, ale ako súčasť hospodárskeho a spoločenského rozvoja. Dobrý stav životného prostredia je nevyhnutným **predpokladom rozvoja** každého odvetvia a podieľa sa na ňom každá sféra spoločenského života. Dnes sú už tieto tézy samozrejmosťou, vtedy to však tak nebolo, vyvolávali otázky nielen u iných rezortov, ale aj u postupne sa grupujúcich úradníkov SKŽP.

Zásady ekologickej politiky SR boli sformulované do 4 hlavných smerov. Nestratili na aktuálnosti dodnes, bez ohľadu na to, že odvtedy sa pri zmenách vlád rôznym spôsobom menili, prispôbovali sa záujmom a schopnostiam každej vlády.

Prvé dve kapitoly mali nadstavbový charakter. Na prvé miesto sme zaradili kapitolu **Ekologizácia spoločenského vedomia** práve preto, že za najdôležitejší moment ďalšieho smerovania ochrany životného prostredia sme považovali prerod myslenia. Priorizácia tejto témy v tom čase vyvolala počudovanie a otázky, prečo nezdržujeme napríklad ochranu vtedy ešte dramaticky znečisteného ovzdušia a vôd. Bolo to práve kvôli vyššie opísanej zmene postoja, ktorá nakoniec postupne viedla aj ku všeobecnému akceptovaniu dnes už samozrejmych ideí trvalo udržateľného rozvoja. Za hlavné nástroje sme už aj vtedy označili ekologickú výchovu a vzdelávanie, ktoré v súčasnosti nechýbajú ani v škôlkach. Osobitným programom bolo tzv. „*Ekologické minimum*“, akýsi rýchlokurz ekologickej politiky, najprv pre úradníkov v štátnej správe, potom aj pre ostatné sféry. Jeho osnova sa postupne rozrastala, dopĺňala a zosilňovala, postupne prenikala aj na univerzity. Dnes už neexistuje vysoká škola, kde by chýbala environmentálna výučba v neakej forme. V tomto čase sa vytvorilo *Krajinnoekologické centrum* v Banskej Štiavnici s osvetovou a informačnou funkciou, ako predchodca *Slovenskej agentúry životného prostredia*, vypracovala sa aj základňa pre vytvorenie jedinej špecializovanej fakulty na Slovensku – Fakulty ekológie a environmentalistiky na Technickej univerzite vo Zvolene.

Druhá kapitola niesla názov **Ekologizácia právnych a ekonomických nástrojov**. Išlo tu nielen o vytvorenie nových zákonov, ale aj o prienik ekologickej ideí do existujúcich zákonov. Za osobitne významný počin treba považovať vytvorenie nezávislej štátnej správy životného prostredia, ktorá s určitými prestávkami funguje dodnes. V tom čase sa začali rozvíjať špecifické *prierezové právne normy*, najmä posudzovanie vplyvov na životné prostredie (E.I.A. – *Environmental Impact Assessment*), ktoré bolo skutočne prepojením ostatných sektorov so životným prostredím. Významnú pomoc počítačom rozvoju životného prostredia poskytl vytvorenie Štátneho fondu životného prostredia.

Tretia kapitola **Ekologizácia technologických procesov** bola najklasickejšou kapitolou. Táto časť sa zameriavala na sprísnenie a zdokonaľovanie veľmi širokej škály technologickej ochrany zložiek životného prostredia pred poškodením a znečistením. Samozrejme, tento smer pretrváva dodnes, znečisťujúce technológie sú už nahradené novými, stále sa rozvíja vlastne nové priemyselné odvetvie – environmentálne technológie, podporujú sa tzv. „čisté“ a bezodpadové technológie, vznikol recyklačný priemysel. Postupne sa tieto technológie stávajú úplne samozrejmom súčasťou výrobných procesov, už ich nikto nepovažuje za niečo výnimočné. Táto oblasť ochrany životného prostredia sa stáva normálnou súčasťou hospodárstva a obchodu. Niekedy sa dokonca úplne odtrháva od environmentálnej podstaty a stáva sa „biznisom ako obyčajne“ (BAU – *business as usual*).

Štvrtá kapitola **Ekologizácia priestorovej organizácie krajiny** bola takisto pre mnohých veľkou neznámou. V súčasnosti by sme ju asi nazvali ako *integrovanej manažment krajiny*. Tento smer ochrany životného prostredia vychádzal z presvedčenia, že mnohé problémy nie je treba – ba často ani nie je možné – chrániť drahými technológiami, ale myslením, plánovaním, vhodným rozmiestnením činností v krajine. Tu sme sa zamerali predovšetkým na ekologizáciu územného plánovania a pozemkových úprav, ktoré dodnes považujeme za veľmi významné nástroje ochrany životného prostredia. Implementovala sa koncepcia územných systémov ekologickej stability (ÚSES), rozpracoval sa generel ÚSES, ako aj regionálne ÚSES-y všetkých okresov. Naše myšlienky nakoniec prenikli aj do dokumentov UNCED '92, do Agendy 21, ktorá metodiku krajinnoekologického plánovania LANDEP priamo odporučila vládam na použitie ako integrujúci nástroj.

Summit Zeme '92 postavil trvalo udržateľný rozvoj ako paradigmu rozvoja spoločnosti. Definoval ho ako neustále zvyšovanie kvality života ľudí s dôrazom, že to nie je len hospodársky rast. V tom čase však výsledky vyvolávali určité rozpaky, či Summit Zeme bol alebo nebol úspechom. Možno odborníci, environmentalisti očakávali viac, ale s odstupom času možno jednoznačne povedať, že to bol obrovský celosvetový úspech. Skôr by sa dali vysloviť pochybnosti o tom, či by sa rovnaký počin svetu podaril v súčasnosti.

Roky 1993 – 2003 a boj o Európsku úniu

Po búrlivých a intenzívnych rokoch 1990 – 1992 došlo trochu k pribrzdzeniu tempa. Zo SKŽP sa stalo Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP), nezávislá štátna správa životného prostredia sa stala trňom v oku jednak mnohým riadiacim osobám všeobecnej štátnej správy, ako aj výrobným rezortom. Nezabúdajme, že to bolo obdobie búrlivej privatizácie, a to

aj tých podnikov, ktoré zanechali za sebou výrazné environmentálne stopy a dlhy, ktoré v súčasnosti nazývame staré environmentálne záťaže. Problémy s určením zodpovednosti za ne, ako aj zabezpečenie prostriedkov na ich odstránenie pretrvávajú dodnes. Bez hlbšieho analyzovania rokov 1993 – 1998, ktoré muselo prekonať aj MŽP, však možno povedať, že pri zmene vlády na jeseň 1998 bolo MŽPsnáď' najmenej spolitizovaným rezortom, aj keď ho problémy neobišli úplne, napr. že Štátny fond životného prostredia bol na poldruha roka dopredu vyprázdnený.

Nasledujúce roky novej vlády boli poznačené snahou dobehnúť ostatné stredoeurópske krajiny v **súťaži o Európsku úniu**. Na MŽP sme túto súťaž snáď' až tak intenzívne a dramaticky nepociťovali, ako na ostatných rezortoch. Aj teraz možno konštatovať, že Slovensko v tom čase malo už dostatočne rozvinutú environmentálnu legislatívu, preto požadované záväzky smerom na EÚ sa nás dotkli skôr evolučne, nie revolučne. Dôkazom toho boli výčitky smerom ku MŽP, že sme pápežskejši ako pápež. Tieto výčitky v niektorých oblastiach dodnes pretrvávajú. Ťažkosti sme teda nemali s podstatou požiadaviek EÚ, ale s administratívnymi postupmi a zvyklosťami bruselskej administratívy.

Najjednoduchšie možno toto obdobie charakterizovať ako **obdobie boja o Európsku úniu**, vrátane predstupových aj povstupových aktivít. Čo vyzdvihnúť?

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vysoká dôležitosť životného prostredia v EÚ výrazne pomohla posilneniu postavenia environmentálnych rezortov aj v kandidátskych štátoch. Aj MŽP bolo v roku 2002 zaradené medzi hospodárske rezorty, minister životného prostredia sa stal členom hospodárskej rady vlády a podpredsedom Rady vlády SR pre trvalo udržateľný rozvoj. Na druhej strane všetky aktivity v politickej aj praktickej rovine sa takmer výlučne sústredili na požiadavky EÚ. Aj na MŽP chodili radcovia z EÚ, niektorí z nich vyvolávali v nás rozpaky tak, ako aj prvé skúsenosti na rokovaníach v Bruseli, a to práve preto, lebo v tom čase sme už v oblasti ochrany životného prostredia neboli začiatočníci.

Výrazný zásah do životného prostredia znamenali **predstupové fondy**. Bola to finančná pomoc úplne inej dimenzie, než na ktoré sme boli v životnom prostredí zvyknutí. Okrem výraznej pomoci a významných úspechov sa implementácia fondov nezaobišla ani bez nových, nie vždy pozitívnych javov. Vytvorila sa osobitná profesia pisateľov a hodnotiteľov projektov – nie nevyhnutne odborníkov v životnom prostredí, zato administratívne dobre pripravených. V štátnej správe sa vytvorili celé sekcie a odbory projektov, projekt sa stal modlou, cieľom, zlatým teľaťom. Treba zároveň povedať, že to neznamenalo automaticky zvýšenie kvality projektov, ani revolučný skok v kvalite život-

ného prostredia. Napriek masívnemu prílivu zdrojov zlepšenie fyzického stavu životného prostredia nebolo na rovnakej vlnovej dĺžke. Na druhej strane nastúpili dovedy menej známe negatívne javy, ktoré pretrvávajú dodnes a neobišli ani MŽP: vysoké nároky na prípravu projektov, administratívna náročnosť projektov, a tým aj ich predraženie, dovedy nepoznané problémy s verejným obstarávaním, ktoré sa stalo z pohľadu EÚ rozhodujúcim prvkom realizácie projektov, hodnotenie projektov podľa formálnych kritérií a nie podľa ich potreby v danom regióne. Heslo EÚ prebýjalo všetky ostatné argumenty. V predvstupovej ére to však boli peniaze daňových poplatníkov starých členských štátov, museli sme rešpektovať ich pravidlá. Problémom je, že vyššie spomenuté negatívne javy, ktoré detailne netreba rozoberať, sa zachovali aj po vstupe do EÚ. Bez osobitného spolitizovania témy možno uviesť, že za masívne prostriedky z európskych fondov sa dalo pre fyzické zlepšenie stavu životného prostredia, najmä za uplynulý čas tzv. druhého plánovacieho obdobia (2007 – 2012), urobiť výrazne viac.

Medzitým, s ďaleko menšou slávou ako pred desiatimi rokmi, v relatívnej tichosti, sa po rôznych predchádzajúcich konferenciách na desiate výročie Summitu Zeme '92 v roku 2002 zišiel Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji (*World Summit on Sustainable Development* – WSSD) v Johannesburgu. Treba povedať, že na ňom nechýbala určitá skepsa, dokonca sa otriasal aj samotný princíp trvalo udržateľného rozvoja, prekvapujúco práve jeho environmentálny pilier. Kým Summit Zeme '92 zdôrazňoval jednoznačne potrebu prispôbiť hospodárske činnosti životnému prostrediu, WSSD mal nádych, že treba prehodnotiť prísne environmentálne princípy, keď ich nevieme prepojiť s ekonomickým rastom, konkurencieschopnosťou, zastavením chudoby. Určite to nebola konferencia na výrazný posun v podpore princípov ochrany životného prostredia. Nakoniec trvalo udržateľný rozvoj predsa len zostal a konferencia sformulovala niekoľko významných profesionálnych téz o partnerstve, o regionálnej spolupráci a potvrdila potrebu integrovaného prístupu k využívaniu prírodných zdrojov. Viac-menej sa od tohto obdobia sformovali celosvetové trendy ochrany životného prostredia do troch, relatívne zreteľných, aj keď nie ostro ohraničených prúdov: (1) **Technologický smer**, vrátane zapojenia ekonomických nástrojov a obchodu do tohto procesu. Zamerala sa na klasické zložky životného prostredia – vodu, vzduch, odpady. Do tejto skupiny možno zaradiť aj problém klimatických zmien, energeticko-environmentálno-politický boj za či proti znižovaniu vypúšťania skleníkových plynov, a s tým súvisiaci postupne sa prebúdžajúci nový šláger – obchodovanie s emisiami. (2) **Ekologický smer** je reprezentovaný najmä, aj politicky akceptovanou vedúcou ideou ochrany biodiverzity, ochranou prírody,

integrovaným manažmentom krajiny. (3) Veľmi široký prúd, nie presne zaraditeľných, tzv. *horizontálnych (prierezových) politík*, ako napr. prístup k informáciám, environmentálne právo, environmentálny manažment a audit, environmentálne vedomie atď.

Pochybnosti o smerovaní trvalo udržateľného rozvoja sa prejavovali aj v európskych štátoch. V definícii základných princípov hospodárskej politiky SR tiež prebehol menší zápas: boj medzi *trvalo udržateľným rastom*, pod čím sa chápal jednoducho ekonomický rast a podporovali ho hospodárske rezorty, a *trvalo udržateľným rozvojom*, ktorý podporovalo MZP. Skončilo sa to kompromisom – definícia znela ako *trvalo udržateľný rast v rámci trvalo udržateľného rozvoja*.

Slovenská republika v Európskej únii: od roku 2004 až dodnes

Napriek všetkým problémom sme predvstupový proces zvládli dobre aj v životnom prostredí a po vstupe do EÚ v máji 2004 sme sa pokúsili plniť teraz už naše spoločné záujmy aj v oblasti životného prostredia. Bolo toho dosť, preto možno vyzdvihnúť len niektoré oblasti, komplexné hodnotenie by si vyžadovalo výrazne väčší priestor.

Veľmi výrazné dotvorenie našich predpisov vyžadovala EÚ v oblasti tzv. *horizontálnej (prierezovej) legislatívy*. Bolo treba upraviť zákony o slobodnom prístupe k informáciám, definovať účasť verejnosti v konaniach štátnej správy, upraviť postupy hodnotenia vplyvov na životné prostredie, vytvoriť nový zákon o integrovanej prevencii a kontrole znečistenia, prepojenie s priemyslom (aj so zahraničím) v oblasti priemyselných havárií, zaviesť environmentálne manažérske a auditorské systémy, hodnotenie environmentálnej kvality výrobkov a ďalšie.

Zákony o *ochrane ovzdušia*, ozónovej vrstvy a o zmene klímy sa postupne novelizovali, viac-menej bez problémov. Otázkou stále zostávalo financovanie záväzkov. Osobitný problém znamenalo riešenie záväzkov podľa Kjótskeho protokolu: kontrola a úprava *obchodovania s emisiami*. Obchodovanie s emisiami ku koncu desaťročia úplne prerástlo rámec ochrany životného prostredia, stalo sa obchodným procesom, biznisom – pejoratívne označovaným ako obchodovanie s teplým vzduchom – žiaľ, s menším dopadom na zlepšenie emisnej situácie, ako by sa dalo dosiahnuť, ale s veľmi negatívnym dopadom na environmentálne vedomie spoločnosti. Problémy obchodovania s emisiami úplne prekryli prípadné pozitívne počiny ministerstva v ostatnom období.

Pozitívne treba hodnotiť spojenie celého *vodného hospodárstva* pod rezort MZP v roku 2003, čím sa ochrana kvality a množstva vôd stala rozhodujúcim sektorom v MZP. Postupne sme prebrali aj *Rámcovú*

smernicu o vode do nového zákona o vodách. Stálym a doteraz neriešeným problémom však ostalo financovanie vodného hospodárstva, jednak v oblasti kanalizácie a čistenia odpadových vôd, kde máme plniť veľmi prísne záväzky smerom k EÚ. Sektor doteraz výrazne zaostáva v plnení úloh v oboch vyššie uvedených oblastiach.

Riadenie *odpadového hospodárstva* zažilo v poslednom desaťročí prerod. V tomto sektore sa najvýraznejšie prejavuje princíp „znečisťovateľ platí“. Významným počinom bolo vytvorenie *Recyklačného fondu* s veľmi významnými zásadami, a to najmä: (a) Fond má zabezpečiť prostriedky na recykláciu celého objemu vzniknutých odpadov, nielen na percentuálny podiel, ktorý predpisuje EÚ; (b) Tok príjmov a výdavkov fondu kontrolujú zástupcovia tých odvetví, ktoré do fondu prispievajú; (c) Fond výrazne pomohol rozvoju separovaného zberu obciam, ako aj rozvoju recyklačného priemyslu. Iným významným novátorským prístupom malo byť zálohovanie PET fliaš. Nakoniec sa to nepodarilo pre veľký odpor obchodnej sféry, ako aj hospodárskych rezortov.

Nečakane silno medializovaným sektorom sa stala *ochrana prírody*. Najvýznamnejšou udalosťou tohto desaťročia bolo zavedenie systému *NATURA 2000*, čo vyžadovalo ohromný objem prác od mapovania na teréne, až po novelizáciu zákona o ochrane prírody a krajiny. Samozrejme, začlenenie nových území pod ochranu prírody privítali najmä ochranári, ale nie vlastníci a užívatelia lesov a poľnohospodárskej pôdy, ktorí požadujú kompenzáciu majetkovej ujmy (skutočnej, ale aj domnejšej alebo vykonštruovanej). Mnohé problémy vznikli v dôsledku nedostatočnej komunikácie medzi rôznymi skupinami. Za trvalé riešenie považujeme odkúpenie všetkých plôch v prírodných rezerváciách a ich zverenie do správy štátnej ochrany prírody.

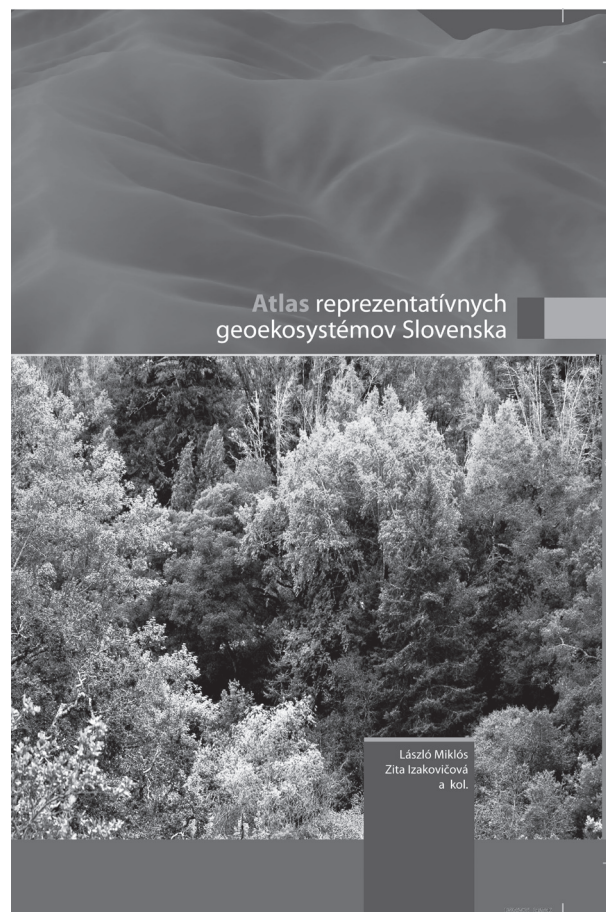
Spory medzi ochranou prírody a ekonomickými záujmovými skupinami nadobudli novú dimenziu po *veternej kalamite vo Vysokých Tatrách* v novembri 2004. Jednoducho to možno charakterizovať tak, že kým pred touto udalosťou by sa vyrúbanie viac ako dvanásťtisíc hektárov lesa v TANAP-e považovalo za svätokrádež, po kalamite sa „mravy“ uvoľnili, majitelia lesov, potom aj developeri vystúpili s požiadavkami, ktoré sú nezlučiteľné s ochranou prírody v prírodných rezerváciách a národných parkoch. Nemení na tom nič ani výrazné rozšírenie podkôrneho hmyzu. V Tatrách došlo k boju o drevo, ktorý je obchodným artiklom. Samozrejme, nejde o zatracovanie lesného hospodárstva, ktorého konečným cieľom je produkcia dreva, ale o to, aby sa tento boj odohrával mimo národných parkov, lebo národné parky sú predovšetkým významným *celospoločenským* (nie skupinovým, sektorovým, podnikovým, obchodným) artiklom. K tomu je možné podotknúť, že v chránených územiach Slovenska leží

len minimálne množstvo (2 – 3 %) kalamitného dreva, všetko ostatné leží mimo nich, kde ochrana prírody nemá žiadne námietky, aby sa spracovali. Treba ešte spomenúť silnú medializáciu až „fetišizovanie“ plánovanej zonácie TANAP-u v poslednom období, od ktorej sa očakáva spasenie ochrany prírody. Je to mylná predstava, veci sa môžu riadiť aj bez zonácie, len k tomu treba konsenzus všetkých strán.

Významným momentom tohto obdobia bola aj implementácia zákonov o kontrole obchodovania s ohrozenými druhmi živočíchov a rastlín, ako aj o kontrole geneticky modifikovaných organizmov. Tieto boli taktiež pôvodcom sporov medzi ekonomickými záujmami a záujmami ochrany prírody.

Takisto nečakane sa za posledné 3 roky niekoľkokrát do popredia dostal sektor *geológie* po nástupoch záujemcov o ťažbu zlata a ťažbu uránu. Parlament zákony novelizoval kompromisne (až alibisticky), návrh na komplexné riešenie problémov s harmonizáciou geologického, banského, stavebného zákona a zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie parlament odmietol.

Možno ešte spomenúť pokračovanie ideí optimálnej priestorovej organizácie krajiny, ktorú sme začali rozvíjať podľa ideí Agendy 21 a trvalo udržateľného rozvoja ako *integrovanej manažment krajiny*. Desafitro sa začalo sľubne, výrazne sa „ozelenil“ zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku. Dostala sa do neho geosystémová definícia krajiny, vlastnosti prvkov krajiny sa definovali ako regulatívy priestorovej organizácie. *Územný systém ekologickej stability* sa stal povinnou súčasťou územného plánovania, pozemkových úprav, vodohospodárskych plánov. Začali sme rozpracovávať jednotný informačný systém – *krajinnoekologickú základňu integrovaného manažmentu krajiny*. Vydali sme veľmi významné dielo – Atlas krajiny Slovenskej republiky (Miklós, Hrnčiarová, eds., 2002), ako aj Atlas reprezentatívnych geosystémov Slovenska (Miklós, Izakovičová a kol., 2006). Po voľbách v roku 2002 sa však územné plánovanie dostalo na Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, potom na Ministerstvo vnútra SR a nakoniec na Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Kým na MZP to bol významný sektor, na tejto trnistej ceste stratil na váhe, metodický rozvoj sa zastavil. Zákon o krajinnom plánovaní, ktorý by kompenzoval túto oblasť, sa odvtedy nepodarilo presadiť. Túto stratu priestorového nástroja ochrany životného prostredia sa podarilo čiastočne nahradiť v novom *zákone o ochrane pred povodňami*. Tento zákon okrem iného definuje jednoznačnú koordináciu plánov povodňového rizika s vodnými plánmi, územným plánovaním, projektmi pozemkových úprav. Zákon taktiež definuje, že všetky tieto nástroje vytvárajú spolu integrovaný manažment povodí. Za významný zákon možno považovať aj

Monografia *Atlas reprezentatívnych geosystémov Slovenska* (Miklós, Izakovičová a kol., 2006)

zákon o národnej infraštruktúre priestorových informácií (NIPI), ktorého význam bude docenený až po rokoch.

Sumarizujúc obdobie od roku 2007 akokoľvek opatrne, vývoj a pozícia ochrany životného prostredia, ako aj pozícia MZP, ktoré boli do roku 2006 primerane silné, bez výrazných problémov, bez medializovaných káuz, nasledujúce roky boli z tohto hľadiska diametrálne odlišné. Sila a renomé MZP sa rozplynula. Nemožno inak, než negatívne hodnotiť vývoj, ktorý viedol k tomu, že takmer presne po dvadsiatich rokoch sa jeden z *výdobytkov nežnej revolúcie*, symbolov demokracie, priblíženia sa k Európe a strážca trvalo udržateľného rozvoja – vrcholný orgán ochrany životného prostredia, MZP SR – zanikol rozhodnutím parlamentu, ktoré prebehlo za pár minút, bez analýzy činnosti, bez riadneho pripomienkového konania, bez spoločenskej rozpravy. Počas týchto štyroch rokov sa MZP postupne vzdalo spolupráce so spojencami, jednostranne vypovedalo zmluvu s Ekofórom, bolo

v spore s mimovládny sektorom, často aj so samo-správami. MŽP sa stalo trvalo terčom médií pre kauzy. Stalo sa niečo nečakané – jeden z najvýznamnejších politicko-hospodárskych škandálov nedávnej minulosti sa prevalil práve v rezorte životného prostredia – predaj emisných kvót pod cenu garážovej firme. Aj ďalšie väčšie či menšie medializované kauzy oslabovali dôveryhodnosť ministerstva a viedli k výmene ministrov aj odborných pracovníkov. Za 5 a pol roka sa tu vystriedalo 7 ministrov, viac-menej bez odborného zázemia, nastala masívna výmena riadiacich, ale aj radových pracovníkov, na niektorých významných postoch sa vystriedalo niekoľko osôb v rýchlom slede. Toto samo o sebe vylučuje normálny rozvoj takejto rezortu, na ktorý celý svet, ako aj EÚ kladie stále väčšie a väčšie nároky, kde sa vyžaduje vysoká odbornosť, kontinuita, inštitucionálna pamäť.

Tieto udalosti výrazne prebili všetky ostatné činy ministerstva a jeho poctivých pracovníkov, ktorých činnosť si treba naďalej vážiť a možno vysloviť len lútosť nad tým, že ich výsledky takmer zanikajú v záplave veľkých problémov ministerstva. Vrcholom skazy bolo zrušenie MŽP a pričlenenie k rezortu pôdohospodárstva – chvalabohu len na krátke obdobie.

S trochu nadnesenosti by sme mohli povedať, že v tomto období nedošlo k „**ekologizácii**“ hospodárskych rezortov, ale k „**ekonomizácii**“ životného prostredia. Ani nová vláda nestačila výrazne zmeniť tento trend, však trvala len krátko.

* * *

Oblasti, ktoré čakajú na renesanciu, alebo na posilnenie v najbližšej budúcnosti, je samozrejme viac, treba si vybrať. Na tomto mieste možno znovu vyzdvihnúť úlohu ekologického vedomia, a to v týchto oblastiach:

a) Medzinárodné environmentálne dohovory a ich implementácia

Proces tvorby medzinárodných dohovorov v súčasnosti prebieha tak, že počiatočný varovný signál o ohrození sveta, ktorý prichádza z vedeckej sféry, každý akceptuje a víta potrebu medzinárodnej spolupráce a vypracovanie dohody. Od tohto momentu je však celý proces procesom konfrontácie a kompromisov o tom, ako by sa dala splniť litera dohovorov tak, aby sa štáty nemuseli vzdať žiadneho rozvoja, žiadneho obchodu, vlastne ako literu dohovorov bezbolestne obísť. Typickým prípadom je Kjótsky protokol a tzv. flexibilné mechanizmy na jeho plnenie. Tento prístup by mala prehodnotiť aj pripravovaná jubilejná Konferencia OSN o udržateľnom rozvoji, tzv. Rio + 20.

b) Integrovaný manažment krajiny a prírodných zdrojov

Agenda 21 sformulovala pred 20 rokmi myšlienku, ktorá pre odbornú sféru už ani vtedy nebola objavná. Po dvadsiatich rokoch však vieme, že pre svet bola až príliš ambiciózná. V celosvetovom meradle sa za ten čas žiaden výrazný spoločný nástroj nesformuloval, integrovaný manažment závisí od úrovne myslenia a vedomia v jednotlivých štátoch. Trend integrovaného prístupu v zmysle 10. kapitoly Agendy 21 treba znovu potvrdiť, vyzdvihnúť a realizovať.

c) Environmentálne vzdelávanie a výchova

Veda, vzdelávanie a výchova sa musia podriaďovať jednak **obsahovým/kvalitatívnym kritériám**, ktoré budú odrážať **súčasnú trendy rozvoja**, riadenia životného prostredia, poznatky vedy a techniky, jednak **kapacitným/kvantitatívnym kritériám**, ktoré budú odrážať potrebu odborníkov pre jednotlivé profesie v praxi. Tomu sa musia prispôbiť aj školy. Armáda nezamestnaných ochrancov prírody, ekológov a environmentalistov určite nepomôže zvýšiť vážnosť a postavenie sektoru.

d) Ekologizácia hospodárskeho a spoločenského rozvoja

20 rokov svet tento pojem ignoroval, pričom tento trend považujeme za záchranu trvalo udržateľného rozvoja pred úplným prevážením ekonomicko-sociálnych princípov, ako aj **záchranu pôvodného zmyslu** rozvoja tejto idey, ktorej jednoznačnou prioritou bola ochrana prírodných zdrojov a životného prostredia pred nadmernou exploataciou. Trvalo udržateľný rozvoj má mať teda za cieľ **prienik ekologických princípov do každej sféry** spoločnosti a nie ich odsunutie v prípade, keď sa objavia ekonomické alebo sociálne problémy! S miernou osobnou satisfakciou môžeme konštatovať, že na ostatnom stretnutí ministrov životného prostredia európskych krajín v novembri 2011 v Astane sa pojem „**ekologizácia**“ začal znovu objavovať, Rio + 20 by mal tento znovuobjavený trend potvrdiť. **Ekologizácia** je stále imperatív doby!

Literatúra

Miklós, L., Hrnčiarová, T. (eds.): Atlas krajiny Slovenskej republiky. 1. vydanie. Bratislava : MŽP SR, Banská Bystrica : SAŽP, 2002, 344 s.

Miklós, L., Izakovičová, Z. a kol.: Atlas reprezentatívnych geoeosystémov Slovenska. Bratislava : ÚKE SAV, 2006, 124 s.

Dr. h. c. prof. RNDr. László Miklós, DrSc.,

miklos@vsl.d.tuzvo.sk

Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a trvalo udržateľný rozvoj Fakulty ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene, T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen